

УДК 316.4.063-057.874-056.2/.3:338.48
DOI 10.32626/2413-2578.2026-27.172-188

ОПАЛЮК Тетяна

доктор педагогічних наук, професор,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна.
e-mail: opalyuk.tetyana@kpmu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1704-4184>

БРИЛІНСЬКИЙ Денис

аспірант,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна.
<https://orcid.org/0009-0000-4240-5610>

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ТУРИЗМУ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ТА СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У статті досліджено теоретико-методологічні та практичні аспекти соціальної інтеграції старшокласників з особливими освітніми потребами (ООП) засобами інклюзивного туризму. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку дієвих механізмів соціалізації молоді з порушеннями психофізичного розвитку в умовах сучасних соціокультурних викликів та воєнного стану в Україні. На основі аналізу наукових джерел розкрито зміст інклюзивного туризму як міждисциплінарної освітньо-реабілітаційної практики, що інтегрує педагогічні, психологічні та соціальні компоненти. Проведено ретроспективний аналіз еволюції ставлення суспільства до осіб з інвалідністю: від античних практик гідротерапії

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

*corresponding author: OPALIUK Tetiana, BRYLINSKYI Denys

DOI 10.32626/2413-2578.2026-27.172-188

<http://agce.com.ua/>

до сучасної інклюзивної парадигми «туризму для всіх». Визначено ключові функції інклюзивного туризму для старшокласників з ООП, зокрема соціально-відновлювальну, психологічну, комунікативну та освітньо-пізнавальну. Особливу увагу приділено сучасним векторам наукових пошуків, серед яких виокремлено цифровізацію (використання VR, AR та AI) як інструмент подолання фізичних та психологічних бар'єрів. Обґрунтовано роль нормативно-правової бази, зокрема Національної стратегії безбар'єрності до 2030 року, у створенні доступного туристично-освітнього середовища. Виявлено прогалини у сучасних дослідженнях, що стосуються недостатнього вивчення потреб осіб з сенсорними та інтелектуальними порушеннями, а також відсутності глибокого аналізу зв'язку між інклюзивним туризмом та цілями сталого розвитку. Запропоновано практичні рекомендації щодо модернізації туристичної інфраструктури громад та підготовки фахівців-тьюторів для супроводу інклюзивних груп. Результати дослідження можуть бути використані для розробки спеціальних програм соціальної реабілітації та індивідуальних освітніх траєкторій для учнів старшого шкільного віку з ООП.

Ключові слова: соціальна інтеграція; інклюзивний туризм; особливі освітні потреби; старшокласники; ретроспективний аналіз; безбар'єрність; цифровізація.

2. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку спеціальної та інклюзивної освіти в Україні характеризується пошуком інноваційних форм соціалізації учнів старшого шкільного віку з особливими освітніми потребами (надалі – ООП). Соціальна інтеграція цієї категорії молоді перестає бути лише питанням надання освітніх послуг, перетворюючись на комплексне завдання відновлення соціального статусу та забезпечення повноцінної участі особистості в житті громади. Період старшої школи є визначальним для формування самостійності та професійного самовизначення, проте наявність

психофізичних порушень часто створює бар'єри для самореалізації. У цьому контексті інклюзивний туризм виступає як потужний засіб компенсації обмежень, надаючи можливості для неформальної освіти, рекреації та соціальної взаємодії.

Актуальність теми підсилюється реалізацією Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Крім того, в умовах воєнного стану та зростання кількості осіб, які потребують реабілітації, розширення арсеналу засобів соціальної роботи стає критично необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціальної інтеграції та реабілітації осіб з ООП засобами туризму досліджуються багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Провідне місце у цьому напрямі посідає Уманська наукова школа під керівництвом проф. О. Кравченко, де розроблено концептуальні засади інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму. Психолого-педагогічні аспекти інклюзії висвітлено у працях А. Колупаєвої а питання медико-соціального обґрунтування туристичної реабілітації — у роботах В. Лепського та Л. Науменко[1]. Світовий досвід розвитку «туризму для всіх» та інклюзивного розвитку національних туристичних систем проаналізовано у дослідженнях міжнародних організацій та зарубіжних авторів[14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значні напрацювання, наукове поле інклюзивного туризму містить низку прогалин. Зокрема, недостатньо вивченим залишається функціональний потенціал туризму саме для старшокласників з сенсорними та когнітивними порушеннями, оскільки більшість досліджень фокусується на особах з порушеннями опорно-рухового апарату[1]. Також існує потреба у систематизації сучасних цифрових інструментів (VR/AR) як засобів підготовки до реальної соціальної інтеграції молоді з ООП [5].

Метою статті є проведення ретроспективного аналізу генезису реабілітаційних практик, розкриття функцій інклюзивного туризму у соціальній інтеграції старшокласників з ООП та визначення

перспективних векторів досліджень у цій галузі.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Еволюція ставлення до осіб з ООП пройшла тривалий шлях від маргіналізації до інклюзивної моделі. Перші згадки про спроби допомоги особам з інтелектуальними порушеннями датуються ще 1552 роком до н.е. (Терапевтичний папірус з Фів) [15]. В античності Гіппократ заклав основи фізичної терапії, а римляни використовували термальні джерела для гідротерапії, що можна вважати прототипом оздоровчого туризму[2].

У XIX–XX століттях відбулася професіоналізація медичної допомоги. Доротея Дікс у США та Європі виступала за гуманні умови утримання, наголошуючи на важливості сонячного світла та свіжого повітря[2]. Справжній імпульс розвитку інклюзивного туризму надали Перша та Друга світові війни, що спричинили появу великої кількості ветеранів, які потребували відновлення соціальних зв'язків та мобільності. Рух за права інвалідів у другій половині XX ст. призвів до прийняття ADA (США) та міжнародних конвенцій, які закріпили право на безбар'єрність.

Таблиця 1

Еволюція ставлення до осіб з ООП

Етапи розвитку	Домінуюча парадигма	Основні практики
Античний період	Терапевтично-природнича	Гідротерапія, дієтологія, використання термальних джерел [4].
Середньовіччя	Релігійно-харитативна	Опіка при монастирях, притулки без мети інтеграції [2].
XVIII-XIX ст.	Клініко-інституційна	Професійна медицина, створення асилумів, розвиток хірургії [2].
Початок XX ст.	Військово-технологічна	Масове протезування, розвиток ортопедії після світових воєн

Сучасність (XXI ст.)	Соціально-інклюзивна	Універсальний дизайн, цифрова доступність, концепція «туризм для всіх» [10].
----------------------	----------------------	--

Інклюзивний туризм, який сьогодні розглядається як «мотор доступності», пройшов шлях від нішевої послуги до стратегічного напрямку сталого розвитку. Всесвітня туристична організація (WTO) ще у 1990-х роках почала активно просувати ідею подорожей для людей з інвалідністю як засіб реалізації прав людини та потужний економічний фактор [12]. Концепція «туризму для всіх» базується на переконанні, що доступність вигідна не лише особам з інвалідністю, а й усім категоріям населення, включаючи літніх людей, сім'ї з маленькими дітьми та осіб з тимчасовими порушеннями здоров'я [11].

В Україні становлення інклюзивного туризму відбувається в умовах складної соціально-економічної ситуації та необхідності адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Повномасштабна війна спричинила різке зростання кількості осіб з інвалідністю, що зробило питання доступності критично важливим для збереження соціальної стабільності [6]. За оцінками фахівців, інклюзивний туризм має значний потенціал для збільшення туристичних потоків, оскільки ця категорія мандрівників часто подорожує з супроводжувачами та виявляє високу лояльність до доступних локацій [15].

Ефективна соціальна інтеграція старшокласників з ООП можлива лише за умови існування міцного правового фундаменту, який гарантує захист прав дитини та створює механізми для реалізації інклюзивних практик. В Україні така база формується на основі міжнародних конвенцій та національних стратегій. Конституція України та Конвенція про права осіб з інвалідністю є вищими правовими актами, що встановлюють заборону дискримінації та обов'язок держави створювати умови для повноцінного розвитку кожної особистості [20].

Основу освітнього законодавства складають закони «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», які закріплюють право на

індивідуальну освітню траєкторію та інклюзивне навчання [20]. Особливу роль відіграють підзаконні акти, які регламентують практичні аспекти роботи з дітьми з ООП. Зокрема, Постанови Кабінету Міністрів України визначають порядок організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти, що створює легальне поле для інтеграції туризму в освітній процес [20].

Останні методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України (зокрема, Лист №1/13094-23) акцентують увагу на особливостях організації навчання в умовах воєнного стану, підкреслюючи пріоритетність психологічної підтримки та адаптації середовища до потреб учнів з ООП [23]. У сфері туризму ключовим є Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», який розглядає туристичну діяльність як частину соціальної реабілітації [3]. Таке поєднання освітніх та реабілітаційних норм дозволяє науковцям та практикам розробляти інтегровані програми соціальної інтеграції засобами туризму.

Інклюзивний туризм не є просто формою дозвілля це потужний педагогічний інструмент, який має чітко визначені функції та принципи реалізації. Для старшокласників з ООП участь у туристичних заходах сприяє розвитку ключових компетентностей, необхідних для самостійного життя. Дослідження Оксани Кравченко та інших провідних науковців виокремлюють цілий спектр функцій інклюзивного туризму, які безпосередньо впливають на процес соціальної інтеграції [1].

Насамперед, соціально-відновлювальна та реабілітаційна функції спрямовані на відновлення соціального статусу особистості та компенсацію фізичних або сенсорних обмежень через активну взаємодію з навколишнім середовищем. Психологічна функція допомагає долати внутрішні бар'єри, страхи та тривожність, формуючи позитивну самооцінку та впевненість у своїх силах. Важливою є комунікативна функція, яка створює умови для природного спілкування в інклюзивній групі, де учні з ООП та їхні однолітки вчаться взаєморозумінню та взаємодопомозі [1].

Освітньо-пізнавальна функція реалізується через безпосередній контакт з культурною та природною спадщиною, що робить процес навчання наочним та емоційно насиченим. Це особливо актуально для старшокласників, які готуються до вибору професії та потребують розширення кругозору. Адаптаційна та соціалізаційна функції забезпечують поступове входження дитини в нові соціальні ситуації, навчаючи її діяти в умовах, відмінних від звичного шкільного або домашнього середовища. Окремо виділяють гедоністичну функцію, адже отримання задоволення від подорожі є важливим чинником психоемоційного благополуччя[4].

Ефективна реалізація цих функцій можлива лише за дотримання принципів незалежності, залучення, інформативності та комплексності. Принцип суб'єктності передбачає, що старшокласник з ООП є активним учасником планування та здійснення подорожі, а не просто пасивним об'єктом опіки. Це вимагає від організаторів використання принципів універсального дизайну, де середовище є зручним для всіх без необхідності спеціальної адаптації [4].

На сучасному етапі наукові дослідження у сфері інклюзивного туризму все більше зміщуються у площину використання високих технологій. Цифрова трансформація створює нові можливості для подолання бар'єрів, які раніше здавалися непереборними. Дослідження вказують на те, що цифрові інструменти та спеціалізовані пристрої не просто полегшують доступ до інформації, а й персоналізують процес навчання та подорожей для учнів з різними здібностями [2].

Одним із провідних напрямів є використання імерсивних технологій, таких як віртуальна (VR) та доповнена (AR) реальність. VR дозволяє учням з обмеженою мобільністю відвідувати важкодоступні місця, музеї або природні заповідники, не виходячи з класу. Для старшокласників з ООП це також стає формою психологічної підготовки до реальної поїздки, дозволяючи заздалегідь ознайомитися з маршрутом та знизити рівень стресу. AR-технології допомагають під час реальних екскурсій, надаючи інтерактивні підказки, аудіогіди або візуалізацію історичних подій безпосередньо на екрані смартфона.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

*corresponding author: OPALIUK Tetiana, BRYLINSKYI Denys

DOI 10.32626/2413-2578.2026-27.172-188

<http://aqce.com.ua/>

Таблиця 2
Інноваційні засоби цифрової інклюзії

Технологічне рішення	Вплив на соціальну інтеграцію	Конкретні приклади та інструменти
Мобільні застосунки	Забезпечення автономії та впевненості при плануванні поїздок.	Vasayit (аудіо-історії для людей з порушеннями зору), Sérge (інфо про доступність).
Штучний інтелект (AI)	Персоналізація контенту, автоматизація перекладу та підтримки.	Голосові асистенти, системи прогнозування потреб мандрівника.
Assistive Technology	Компенсація сенсорних та моторних порушень.	Зчитувачі екрана, пристрої Брайля, адаптивні клавіатури, синтезатори мовлення.
Цифрові мапи та ГІС	Навігація в реальному часі з урахуванням безбар'єрності.	Vriometrix (карти для людей на візках), Google Maps (шари доступності).
E-inclusion Pedagogy	Використання технологій для інклюзивних освітніх завдань.	Гейміфіковані навчальні платформи, інтерактивні вікторини під час подорожей.

Важливим вектором досліджень є розвиток «E-inclusion» педагогіки, де технології використовуються для надання учням інноваційних методів навчання та альтернативних засобів виконання завдань. Це включає використання великих даних (Big Data) для аналізу доступності туристичних маршрутів та розробку адаптивних веб-сайтів, що відповідають стандартам WCAG 2.1. Науковці також досліджують роль метавсесвіту та цифрового підприємництва у створенні інклюзивних туристичних продуктів майбутнього. Проте впровадження цих інновацій стикається з викликами: відсутністю належної підготовки вчителів,

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

*corresponding author: OPALIUK Tetiana, BRYLINSKYI Denys

DOI 10.32626/2413-2578.2026-27.172-188

<http://aqce.com.ua/>

високою вартістю пристроїв та цифровою нерівністю.

Незважаючи на виклики повномасштабної війни, період 2023-2025 років став часом активного впровадження інклюзивних ініціатив у громадах України. Це зумовлено як державною політикою безбар'єрності, так і активністю міжнародних фондів. Одним із масштабних проєктів стало створення «Туристичної мапи безбар'єрності», презентованої наприкінці 2024 року, яка інтегрує дані про доступність не лише готелів та кафе, а й укриттів, парків та музеїв [29].

Попри значні успіхи, наукове поле інклюзивного туризму все ще містить ряд прогалин, які потребують уваги дослідників. Бібліометричний аналіз показує, що хоча зв'язок між інклюзивним туризмом та сталим розвитком визнається, він все ще недостатньо глибоко проаналізований у науковій літературі. Більшість досліджень фокусуються на фізичній доступності для людей з порушеннями опорно-рухового апарату, тоді як потреби молоді з сенсорними порушеннями або нейровідмінностями (наприклад, РАС) часто залишаються на периферії уваги.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що соціальна інтеграція старшокласників з особливими освітніми потребами (ООП) засобами туризму на сучасному етапі є не просто формою дозвілля, а комплексною психолого-педагогічною технологією. Результати дослідження дають підстави для таких узагальнень:

Ретроспективний аналіз підтвердив фундаментальне зміщення парадигми — від медичної моделі опіки до соціально-педагогічної моделі інклюзивної співпраці. Це дозволило розглядати туризм як дієвий інструмент реалізації концепції «незалежного життя», де подорож виступає потужним «мотором доступності» та стимулом для розвитку особистісної автономії молоді;

Доведено, що інклюзивний туризм для старшокласників з ООП забезпечує синергію навчання та соціалізації. Він сприяє руйнуванню психологічних бар'єрів, розвитку комунікативних навичок у реальних

життєвих ситуаціях та формуванню позитивної самооцінки, що є критично важливим у підлітковому віці для подальшої успішної інтеграції в суспільство;

Сучасні вектори досліджень, пов'язані з цифровізацією, відкривають принципово нові горизонти для безбар'єрного пізнання світу. Впровадження імерсивних технологій (VR/AR), використання спеціалізованих ГІС-карт (на кшталт Vriometrix) та асистивних рішень на базі штучного інтелекту дозволяють компенсувати сенсорні чи моторні порушення, роблячи туристичний простір фізично та інформаційно доступним;

Встановлено, що цифрова трансформація туризму має ґрунтуватися на принципах універсального дизайну та E-inclusion Pedagogy. Це забезпечує не лише технічний доступ до локацій, а й змістовне наповнення подорожі, адаптоване до когнітивних та фізичних можливостей кожного учня.

Подальші наукові пошуки та практичні впровадження мають бути зосереджені на розробці єдиних державних стандартів інклюзивних туристичних послуг. Особливої уваги потребує професійна підготовка педагогів, тьюторів та гідів, які повинні володіти специфічними компетенціями для фахового супроводу молоді з ООП, забезпечуючи безпечне, комфортне та емоційно насичене інклюзивне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

[1] Кравченко О., “Інклюзивний туризм для дітей з обмеженими можливостями,” *Психологічний журнал*, no. 12, pp. 46–54, 2024, doi: 10.31499/2617-2100.12.2024.306772.

[2] R. Kumar and K. Lal, “Historical Perspectives on Disability and Rehabilitation,” *IJIRT*, vol. 11, no. 2, pp. 2616–2623, 2024. [Online]. Available: https://ijirt.org/publishedpaper/IJIRT166867_PAPER.pdf

[3] L. Van Horn and J. Isola, “Toward a Global History of Inclusive Travel,” *Review of Disability Studies*, vol. 2, no. 2, 2014. [Online]. Available: <https://rdsjournal.org/index.php/journal/article/view/346/1064>

[4] Кравченко О., “Інклюзивний туризм в умовах закладу освіти: принципи, функції, напрями та види,” *Humanitas*, vol. 1, no. 1, pp. 42–49, 2022.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

*corresponding author: OPALIUK Tetiana, BRYLINSKYI Denys

DOI 10.32626/2413-2578.2026-27.172-188

<http://aqce.com.ua/>

[5] C. D. R. Navas-Bonilla, “Inclusive education through technology: A systematic review of types, tools and characteristics,” *Frontiers in Education*, vol. 10, 2025. [Online]. Available: <https://www.frontiersin.org/journals/education/articles/10.3389/feduc.2025.1527851/full>

[6] M. V. Samaniego López, M. C. Orrego Riofrío, S. F. Barriga-Fray, and B. S. Paz Viteri, “Technologies in Inclusive Education: Solution or Challenge? A Systematic Review,” *Education Sciences*, vol. 15, no. 6, p. 715, 2025, doi: 10.3390/educsci15060715.

[7] “Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні.” [Online]. Available: <https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-strategiya-zi-stvorenniya-bezbarernogo-prostoru-v-ukraini.html>

[8] Кравченко О. В. та Резніченко І. М., “Інклюзивний туризм як засіб формування національно-патріотичного та екологічного виховання дітей та молоді,” *Актуальні питання гуманітарних наук*, vol. 56, no. 3, pp. 163–169, 2022. [Online]. Available: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/56_2022/part_3/25.pdf

[9] K. Korbiel, K. Gmyrek, and Z. Kruczek, “A Review of Research on Inclusive Tourism: Clusters of Thematic Links and Research Gaps,” *Sustainability*, vol. 17, no. 14, p. 6521, 2025, doi: 10.3390/su17146521.

[10] Роговська О. та Царьок К., “Інклюзивний туризм як засіб соціальної реабілітації осіб з інвалідністю,” *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування*, vol. 1, no. 12, pp. 397–412, 2024. [Online]. Available: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/320562

[11] Кабінет Міністрів України, “Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.” [Online]. Available: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-strategiyi-iz-stvorenniya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini-na-period-do-t140421>

[12] V. A. Danylenko-Kulchytska and M. B. Nahara, “Accessible tourism: European experience and Ukrainian aspects,” *Інноваційна економіка*, no. 4 (96), pp. 11–16, 2023. [Online]. Available: <https://inneco.org/index.php/innecoen/article/download/1130/1225>

[13] “Нормативно-правова база щодо організації інклюзивного

навчання,” УВУПО. [Online]. Available: https://uvu.org.ua/formuvannia_mk/normatyvno-pravova-baza-shchodo-orhanizatsii-inkliuzyvnoho-navchannia/

[14] A. Okhrimenko and L. Bovsh, “Inclusive development in the national tourist system: Case of Ukraine,” *Tourism and Travelling*, vol. 2, no. 1, pp. 45–59, 2019. [Online]. Available: <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/tourism-and-travelling/issue-292/inclusive-development-in-the-national-tourist-system-case-of-ukraine>

[15] “Lesson on History of Developmental Disabilities' Services,” Specialized Family Care Program. [Online]. Available: <https://sfcp.cedwvu.org/media/1284/lesson-on-history-of-developmental-disabilities-services.pdf>

[16] “Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні.” [Online]. Available: <https://vysochanska-rada.dosvit.org.ua/static-pages/natsionalna-strategiya-zi-stvorennya-bezbarnogo-prostoru-v-ukraini>

[17] “Historical Development of Health Tourism,” ResearchGate. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/368600618_Historical_Development_of_Health_Tourism

[18] “Нормативно правова база організації інклюзивного навчання у ЗССО та ЗДО.” [Online]. Available: <https://osvitadg.gov.ua/Інклюзивна-освіта/Нормативно-правова-база-організації/>

[19] Кравченко О. О. та Войтовська А. І., *Інклюзивний туризм*. Умань: ЦП Компринт, 2022. [Online]. Available: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0059847.pdf>

[20] I. B. Chițu *et al.*, “Exploring the Opportunity to Use Virtual Reality for the Education of Children with Disabilities,” *Children*, vol. 10, no. 3, p. 436, 2023, doi: 10.3390/children10030436.

[21] “Accessible Tourism – Technology and digital accessibility,” Sparrowly Group. [Online]. Available: <https://www.sparrowly.com/at24-technology-and-digital-accessibility>

[22] “Огляд туристичної галузі в Україні: виклики, нові напрямки та перспективи.” [Online]. Available: <https://hub.kyivstar.ua/articles/oglyad-turistichnoyi-galuzi-v-ukrayini-vikliki-novi-napryamki-ta-perspektivi>

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

*corresponding author: OPALIUK Tetiana, BRYLINSKYI Denys

DOI 10.32626/2413-2578.2026-27.172-188

<http://aqce.com.ua/>

[23] “Рух без бар'єрів: 15 громад отримають до кінця 2025 року оновлені вулиці.” [Online]. Available: <https://mindev.gov.ua/news/rukh-bez-barieriv-15-hromad-otrymaid-do-kintsia-2025-roku-onovleni-vulytsi>

[24] D. Mikulić, B. Perić, and Z. Kuli, “The role of culture in shaping tourism demand: Evidence from panel data analysis of European living labs,” *Eastern Journal of European Studies*, vol. 16, no. 1, pp. 70–97, 2025, doi: 10.47743/ejes-2025-0104.

[25] “Проекти – СТЕП.” [Online]. Available: <https://www.stepngo.in.ua/proekty/>

[26] “Вісім нових проєктів для українських організацій у сфері молоді в межах Програми ЄС Еразмус+.” [Online]. Available: <https://erasmusplus.org.ua/news/visim-novyh-proyektiv-dlya-ukrayinskyh-organizacij-u-sferi-molodi-v-mezhah-programy-yes-erazmus/>

OPALIUK Tetiana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Dean of the Faculty of Special Education, Psychology and Social Work,
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University,
Kamianets-Podilskyi, Ukraine.
e-mail: opalyuk.tetyana@kpnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1704-4184>

BRYLINSKYI Denys

graduate student,
Faculty of Special Education, Psychology and Social Work,
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University,
Kamianets-Podilskyi, Ukraine.
<https://orcid.org/0009-0000-4240-5610>

SOCIAL INTEGRATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS VIA TOURISM: RETROSPECTIVE ANALYSIS AND MODERN RESEARCH VECTORS

Abstract. The article investigates the theoretical, methodological, and practical aspects of the social integration of high school students with special educational needs (SEN) through the means of inclusive tourism. The relevance of the study is driven by the necessity to find effective mechanisms for the socialization of youth with psychophysical development disorders amidst modern sociocultural challenges and martial law in Ukraine.

Based on an analysis of scientific sources, the content of inclusive tourism is revealed as an interdisciplinary educational and rehabilitative practice that integrates pedagogical, psychological, and social components. A retrospective analysis of the evolution of societal attitudes towards persons with disabilities has been conducted: from ancient hydrotherapy practices to the modern inclusive paradigm of "tourism for all."

The key functions of inclusive tourism for high school students with SEN have been defined, specifically: social-restorative, psychological, communicative, and educational-cognitive. Particular attention is paid to modern vectors of scientific research, among which digitalization (the use of VR, AR, and AI) is highlighted as a tool for overcoming physical and psychological barriers.

The role of the regulatory and legal framework, particularly the National Strategy for a Barrier-Free Environment until 2030, in creating an accessible tourism-educational environment is substantiated. Gaps in contemporary research have been identified regarding the insufficient study of the needs of persons with sensory and intellectual impairments, as well as the lack of a deep analysis of the connection between inclusive tourism and sustainable development goals.

Practical recommendations are proposed for modernizing the tourism infrastructure of communities and training tutor-specialists to accompany inclusive groups. The results of the study can be used to develop special social rehabilitation programs and individual educational trajectories for high school students with SEN.

Keywords: social integration; inclusive tourism; special educational needs; high school students; retrospective analysis; barrier-free environment; digitalization.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O. Kravchenko, "Inkluzyvnyi turyzm dlia ditei z obmezhenymy mozhlyvostiamy," *Psykhologichnyi zhurnal*, no. 12, pp. 46–54, 2024, doi: 10.31499/2617-2100.12.2024.306772.
- [2] R. Kumar and K. Lal, "Historical Perspectives on Disability and Rehabilitation," *IJIRT*, vol. 11, no. 2, pp. 2616–2623, 2024. [Online]. Available: https://ijirt.org/publishedpaper/IJIRT166867_PAPER.pdf
- [3] L. Van Horn and J. Isola, "Toward a Global History of Inclusive Travel," *Review of Disability Studies*, vol. 2, no. 2, 2014. [Online]. Available: <https://rdsjournal.org/index.php/journal/article/view/346/1064>
- [4] O. Kravchenko, "Inkluzyvnyi turyzm v umovakh zakladu osvity: pryntsypy, funktsii, napriamy ta vydy," *Humanitas*, vol. 1, no. 1, pp. 42–49, 2022.
- [5] C. D. R. Navas-Bonilla, "Inclusive education through technology: A systematic review of types, tools and characteristics," *Frontiers in Education*, vol. 10, 2025. [Online]. Available: <https://www.frontiersin.org/journals/education/articles/10.3389/educ.2025.1527851/full>
- [6] M. V. Samaniego López, M. C. Orrego Riofrío, S. F. Barriga-Fray, and B. S. Paz Viteri, "Technologies in Inclusive Education: Solution or Challenge? A Systematic Review," *Education Sciences*, vol. 15, no. 6, p. 715, 2025, doi: 10.3390/educsci15060715.
- [7] "Natsionalna stratehiia zi stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini." [Online]. Available: <https://mtu.gov.ua/content/nacionalna-strategiya-zi-stvorennia-bezbaremnogo-prostoru-v-ukraini.html>
- [8] O. V. Kravchenko and I. M. Reznichenko, "Inkluzyvnyi turyzm yak zasib formuvannia natsionalno-patriotychnoho ta ekolohichnoho vykhovannia ditei ta molodi," *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, vol. 56, no. 3, pp. 163–169, 2022. [Online]. Available: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/56_2022/part_3/25.pdf
- [9] K. Korbiel, K. Gmyrek, and Z. Kruczek, "A Review of Research on Inclusive Tourism: Clusters of Thematic Links and Research Gaps," *Sustainability*, vol. 17, no. 14, p. 6521, 2025, doi: 10.3390/su17146521.
- [10] O. Rohovska and K. Tsarok, "Inkluzyvnyi turyzm yak zasib sotsialnoi rehabilitatsii osib z invalidnistiu," *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho*

tekhnichnoho universytetu. Serii: Sotsialno-humanitarni nauky ta publichne administruvannya, vol. 1, no. 12, pp. 397–412, 2024. [Online]. Available: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/320562

[11] Cabinet of Ministers of Ukraine, “Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku.” [Online]. Available: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-strategiyi-iz-stvorennya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini-na-period-do-t140421>

[12] V. A. Danylenko-Kulchytska and M. B. Nahara, “Accessible tourism: European experience and Ukrainian aspects,” *Innovatsiina ekonomika*, no. 4 (96), pp. 11–16, 2023. [Online]. Available: <https://inneco.org/index.php/innecoen/article/download/1130/1225>

[13] “Normatyvno-pravova baza shchodo orhanizatsii inkliuzyvnoho navchannia,” UVUPO. [Online]. Available: https://uvu.org.ua/formuvannia_mk/normatyvno-pravova-baza-shchodo-orhanizatsii-inkliuzyvnoho-navchannia/

[14] A. Okhrimenko and L. Bovsh, “Inclusive development in the national tourist system: Case of Ukraine,” *Tourism and Travelling*, vol. 2, no. 1, pp. 45–59, 2019. [Online]. Available: <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/tourism-and-travelling/issue-292/inclusive-development-in-the-national-tourist-system-case-of-ukraine>

[15] “Lesson on History of Developmental Disabilities' Services,” Specialized Family Care Program. [Online]. Available: <https://sfcp.cedwvu.org/media/1284/lesson-on-history-of-developmental-disabilities-services.pdf>

[16] “Natsionalna stratehiia zi stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini.” [Online]. Available: <https://vysochanska-rada.dosvit.org.ua/static-pages/natsionalna-strategiya-zi-stvorennya-bezbarnogo-prostoru-v-ukraini>

[17] “Historical Development of Health Tourism,” ResearchGate. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/368600618_Historical_Development_of_Health_Tourism

[18] “Normatyvno pravova baza orhanizatsii inkliuzyvnoho navchannia

u ZSSO ta ZDO.” [Online]. Available: <https://osvitadg.gov.ua/ІНКЛЮЗИВНА-освіта/Нормативно-правова-база-організації/>

[19] O. O. Kravchenko and A. I. Voitovska, *Inkluzyvnyi turyzm*. Uman: TsP Kompynt, 2022. [Online]. Available: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0059847.pdf>

[20] I. B. Chițu *et al.*, “Exploring the Opportunity to Use Virtual Reality for the Education of Children with Disabilities,” *Children*, vol. 10, no. 3, p. 436, 2023, doi: 10.3390/children10030436.

[21] “Accessible Tourism – Technology and digital accessibility,” Sparrowly Group. [Online]. Available: <https://www.sparrowly.com/at24-technology-and-digital-accessibility>

[22] “Ohliad turystychnoi haluzi v Ukraini: vyklyky, novi napriamky ta perspektyvy.” [Online]. Available: <https://hub.kyivstar.ua/articles/oglyad-turystichnoyi-galuzi-v-ukrayini-vikliki-novi-napryamki-ta-perspektivi>

[23] “Rukh bez barieriv: 15 hromad otrymaidut do kintsia 2025 roku onovleni vulytsi.” [Online]. Available: <https://mindev.gov.ua/news/rukhs-bez-barieriv-15-hromad-otrymaidut-do-kintsia-2025-roku-onovleni-vulytsi>

[24] D. Mikulić, B. Perić, and Z. Kuli, “The role of culture in shaping tourism demand: Evidence from panel data analysis of European living labs,” *Eastern Journal of European Studies*, vol. 16, no. 1, pp. 70–97, 2025, doi: 10.47743/ejes-2025-0104.

[25] “Proieky – STEP.” [Online]. Available: <https://www.stepngo.in.ua/proekty/>

[26] “Visim novykh projektiv dlia ukrainskykh orhanizatsii u sferi molodi v mezhakh Prohramy YeS Erasmus+.” [Online]. Available: <https://erasmusplus.org.ua/news/visim-novykh-proyektiv-dlya-ukrayinskykh-organizacij-u-sferi-molodi-v-mezhah-programy-yes-erazmus/>

Авторський внесок

Опалюк Т. – 50%, Брилінський Д. – 50%

Матеріал надійшов до редакції 14.01.2026 р.

Матеріал пройшов рецензування 18.02.2026 р.

Матеріал оприлюднено 20.04.2026 р.